

שמואל ארוינג רוזנמאן ותפקידו לפני הקמת המדינה

אליהו אילת

שבו הסביר את השקפותיו החברתיות, הכלכליות והמדיניות. "מעריך חדש לאומה האמריקנית", כך כינה רוזנמאן באותו נאום את תכניתו החברתית והכלכלית של רוזוולט — ומונה זה, "מעריך חדש" ("ניו דיל"), ציין פתיחת תקופה חדשה בתולדות ארצות-הברית, ואת תרומתו של רוזוולט לתמורות שהולל במשטר הכלכלי הרעוע שירש מקודמו, הנשיא הובר. הוא לא ידע, אמר פעם רוזנמאן, כי בשעה שהחליט לקרוא לתכנית של רוזוולט בשם "המעריך החדש" יעשיר את הלשון במונח חדש שיתפשט בציבור ויהפך לשם-דבר. בימי מערכת הבחירות לנשיאות כתב רוזנמאן את רוב נאומו של רוזוולט וגם שימש לו כמקשר עם ארגוני ציבור ועם אנשים שונים במפלגה ומחוצה לה. לאחר שנבחר רוזוולט לנשיא, הקים רוזנמאן "צוות מוחות" ממיטב המומחים בתחומי החברה והכלכלה כדי שישמשו גוף מייצג לרוזוולט בהגשמת תכניותיו. השכלתו המשפטית של רוזנמאן סייעה לו לקחת חלק פעיל בעריכת החקיקה של "המעריך החדש" לשלבו השונים, אלא שרוזנמאן לא רצה לנתק לחלוטין את קשריו עם עולם המשפט, ובסוף 1932 מינה אותו הרברט ה. ליהמאן, מושלה החדש של מדינת ניו-יורק, כחבר בבית-המשפט העליון של מדינת ניו-יורק, כהונה ששימש בה עשר שנים. אולם הוא הוסיף להקדיש חלק מזמנו, שלא באופן רשמי, ליעוץ בנושאים שונים לנשיא, והיה מבלה את סוף ימי השבוע ואת פגרתו אם בבית הלבן ואם באחוזתו הפרטית של רוזוולט בהייד פארק.

בתקופה היא חלה התקרבותו המעשית של רוזנמאן לעניינים יהודיים. גרמה לכך בעיית יהדות אירופה ופעולתם של הארגונים והמוסדות היהודיים בארצות-הברית לעזור לקהילות היהודיות תחת שלטון הנאצים. האנטישמיות לא היתה זרה לרוזנמאן. הוא טעם טעמה בעצמו וידע טיבה גם בארץ כאר-

את המכתב הראשון לאחר בחירתו לנשיא מדינת ישראל כתב היים וייצמן אל שמואל ארוינג רוזנמאן. במכתבו ממלון "וולדורף אסטוריה" בניו-יורק רושם וייצמן עובדה זו לזכרון, כשהוא מודה לרוזנמאן על עזרתו רבת-הערך בימי הרדה ועם למאבק הציוני ולו אישית.¹

שמואל ארוינג רוזנמאן נולד בשנת 1896 בסן-אנטוניו שבמדינת טקסס במשפחת חייט שהיגר בנעוריו מפולין. כשהיה בן שמונה עברה המשפחה לניו-יורק. למרות מצבם החומרי הדחוק דאגו הוריו להשכלת ילדיהם. כשרונותיו של שמואל והתמדתו בלימודים ניכרו משחר נעוריו, ובשנת 1915 סיים בהצטיינות את חוק לימודיו במשפטים באוניברסיטת קולומביה. עם כניסת ארצות-הברית למלחמת העולם התגייס לצבא ורק עם גמר המלחמה החל לעסוק במקצועו כעורך-דין. הצטרפותו למפלגה הדימוקרטית פתחה לפניו אפשרויות בזירה הציבורית, ובזמן קצר קנה לו מעמד בקרב האגודות המקצועיות של ניו-יורק, ובתמיכתן נבחר לבית-הנבחרים של מדינת ניו-יורק. כשהחליט רוזוולט בשנת 1928 — גם הוא באותם הימים עורך-דין מצליח במקצועו — להאבק על כהונת המושל של מדינת ניו-יורק צירף לפמלייתו את רוזנמאן, ולאחר בחירתו היה רוזנמאן לאחד מיועציו המהימנים עליו והקרוכים אליו אישית. הידידות בין שניהם ארכה שבע עשרה שנה עד מות רוזוולט — אחד המקרים המעטים בתולדות יחסיו של רוזוולט עם עוזריו ויועציו, שרובם לא החזיקו מעמד במחציתו זמן רב. כשנבחר רוזוולט ב-1932 למועמד המפלגה הדמוקרטית לנשיאות, הטיל על רוזנמאן לכתוב את הנאום שישא בנעילת ועידת המפלגה שבחרה בו, הנאום

1 את המכתב מסר השופט רוזנמאן למרת וייצמן באחד מביקוריו בארץ והוא שמור בגנזך וייצמן ברחובות.

תיו בתוך המימשל למחלקותיו ולאנשיו. על התהליך שהביאו לתמוך במדינה יהודית בארץ-ישראל כתב רוזנמאן עצמו:

... בימי הנשיא פראנקלין ד. רוזולט ובתקופה הראשונה לנשיאותו של הארי ס. טרומאן — וביחוד לאחר בואו לווינגטון של אליהו אילת — השתדלתי ככל שניתן לי הדבר להיות לעזר לבית הלאומי, ואחר-כך — למדינה (יהודית) בארץ-ישראל. סבורני שלפני עליית היטלר לשלטון הייתי אנטי-ציוני, אחר-כך — בלתי-ציוני, ובסוף המלחמה — מאמין אמונה שלמה בציונות המדינית. אולם בשום זמן לא הייתי קשור קשר רשמי עם התנועה הציונית.²

במשפט זה תיאר שמואל רוזנמאן לא רק את דרכו הוא שראשיתה התנגדות לציונות, אלא של רבים ביהדות ארצות-הברית, שלא רעיון שיבת ציון כשלעצמו כי אם צרת היהודים באירופה לאחר עליית היטלר וקצם הטראגי בתקופת המלחמה חול-לה תמורות עמוקות בהשקפותיה על גורל היהודים ועל עתידם. תמורה זו בנפש רבים היתה חשובה קודם-כל משום שהפכה את המאבק הציוני למאבקה של יהדות אמריקה על כל חלקיה ושדרותיה, ובכך ללם אלה שהיו ידועים כמתנגדים לציונות, כעדות רוזנמאן על עצמו.

זמן קצר לאחר כניסתו של טרומאן לבית הלבן ביקש הנשיא החדש מרוזנמאן להמשיך בתפקידו כיועץ מיוחד לנשיא. רוזנמאן קיבל את ההצעה, ואחת מפעולותיו הראשונות היתה להילוות לטרומאן בוועידת פוטסדאם. מתפקידו של רוזנמאן היה לדאוג לניסוח המיסמכים שהחליפו ביניהם נציגי המעצמות בוועידה. בדרך חזרתם מפוטסדאם הכין רוזנמאן את הגאום שנשא טרומאן על הוועידה לפני חברי הקונגרס. בשנת 1964 החליט רוזנמאן לחזור למקצועו כעורך-דין. באותה שעה שחזר ונשתקע בניו-יורק הוסכם בינו ובין טרומאן, שגם להבא יעמוד לרשות הנשיא במילוי תפקידים מיוחדים ושליחויות שיטיל עליו הנשיא. היחסים בין הנשיא ליועצו לשעבר הוסיפו להיות יחסי ידידות, והוא הדין לגבי מגעיו האישיים של רוזנמאן עם הבית הלבן ועם עוזריו ויועציו של הנשיא.

התודעתו לרוזנמאן זמן-מה לאחר בואי לווינגטון-

2. מיתוך מכתב ששיגר רוזנמאן ב-6 באפריל, 1967, למר ברנארד פוטסאל בניו-יורק. אני מודה למר פוטסאל על שהואיל לשלוח לי העתק.

צות-הברית. הוא סיפר לי פעם, כי לאחר גמר לימודיו באוניברסיטת קולומביה ביקש להצטרף למועדון מסיימי האוניברסיטה, ובקשתו נדחתה בשל יהדותו. לימים כשעלתה קרנו בציבור והיה לאחד האנשים המרכזיים בחוגו של הנשיא, הוצע לו חברות באותו מועדון. הוא דחה את ההצעה. כשסיפר את הדבר לאמו הישישה, בירכה אותו על גאוותו היהודית ועל שמירת כבודו שנפגע בעודו עורך-דין לא-ידוע בעירו ניו-יורק. בסוף שנות השלושים הצטרף רוזנמאן לוועד היהודי האמריקני ועזר להנהלת הוועד בהכנת תזכירים לממשלה, שבהם נתבקשה ארצות-הברית להתערב למען היהודים הנרדפים על-ידי השלטון הנאצי. הוא נמנה עם אלה בוועד שדרשו פעילות גם בעניני ארץ-ישראל והיה בעורכי התזכיר שהוגש ב-1943 מטעם הוועד לשגריר הבריטי לורד האליפאכס. בתזכיר הביע הוועד היהודי האמריקני את התנגדותו לגזירות הספר הלבן של 1939 ותבע "עליה סבירה ונדיבה" לארץ-ישראל.

באותה שנה התפטר רוזנמאן, לבקשת הנשיא רוזולט, מכהונתו בבית-המשפט העליון של מדינת ניו-יורק, ועבר לשמש במשרה מלאה כיועץ מיוחד לנשיא. בשנתיים הבאות ועד מות רוזולט עשה במחיצתו של הנשיא כאחד מנאמניו בעניני המדינה והמפלגה וכחבר בחוג האישי שלו, שבו נידונו נושאים שונים לפני הבאתם לממשלה או לפני הציבור. רוזנמאן לא נתן יד לחתירות ולקוננויות בקרב פמליתו של הנשיא וזכה לאמון ולכבוד של עמיתיו בחוג. על זאת שמעתי מפי ברנארד ברוך, פליכס פראנקפורטר והרברט ליהמאן, שהעריכו את סגורותיו האישיות של רוזנמאן ואת כשרונותיו המדיניים. סייעו לכך חכמתו של רוזנמאן, נועם הליכוי תיו וחוסר שאפתנות אישית. בימי שירותו בבית הלבן נלווה רוזנמאן לרוזולט ברוב מסעותיו של הנשיא מחוץ לארצות-הברית, כולל ועידת יאלטה, ומילא שליחויות מיוחדות מטעם הנשיא במקומות שונים בעולם.

ואולם עיקר חשיבותו ותרומתו למאבק הציוני קשורות בתקופת נשיאותו של הארי טרומאן. בתקופה ההיא חל מיפנה ביחסו של רוזנמאן לציונות ומטרותיה המדיניות, ויחד עם דוד גיילס, עוזרו של הנשיא טרומאן ויועצו בענינים יהודיים, הפך לאחד הנאמנים והמסורים ביותר בחוגו של הנשיא שעשו למען הענין הציוני והגנו עליו בפני החותרים תח-

בנוגע ל"קול היהודי" ולעצם קיומו, אך הדעה המ- קובלת שאכן הוא קיים, ספק אם גרמה נזק לענינו. לדעותיו ולעצותיו של בעל נסיון עשיר ורבגוני כרוזנמאן, שנהירים לו שבילי המימשל האמריקני, שיטות פעולתו, וחשיבותם וטיבם של המחזיקים ברסן באגפיו השונים, היה ערך רב לגבי פעולתו בווינגטון. מצאתיו מוכן לכל עזרה שהיה ביכולתו להעניק לי במילוי תפקידי.

חשיבות רבה נודעה מבחינה זו לעובדה, שבינ גילס, אשר ריכז את החומר המגיע לבית הלבן בעניני ארץ-ישראל, ובין רוזנמאן, היועץ המיוחד לנשיא, שררו יחסי ידידות אישיים ושניהם הגו אהדה למאבק הציוני וצרכיו. שניהם זכו במלוא אמונו של הנשיא, וטרומאן סמך ביחוד על שיפוטו ועצותיו של רוזנמאן, שהיה בעל מעמד בכיר בחוגו הקרוב. על-פי יוזמת הנשיא נכללה ארץ-ישראל בנושאים שעל רוזנמאן הוטל לרוב לחוות דעה בהם כל אימת שהנשיא הוצרך לקבל החלטות בעלות חשיבות מדינית, שיש להן השפעה על יחסי הנשיא עם הקונגרס ועל דעת הקהל במדינה. כשקיבל הנשיא באוקטובר, 1945, את הצעת ממשלת בריטניה לה- קים ועדה אנגלית-אמריקנית לחקור את בעיית הני- דחים היהודים באירופה המשוחררת שבידי הצבא הבריטי והאמריקני ולהציע דרכים לפתרונה, הטיל על רוזנמאן לבדוק את הנושא. בהצעות בווינ בדבר מטרת הוועדה לא נזכר שמה של ארץ-ישראל, ורוזנמאן הבליט דבר זה בתזכירו ששלח ב-23 באוקטובר לנשיא:

... קראתי את הצעות ממשלת בריטניה. אני חושב שיש בהן התעלמות מוחלטת מהמנדט (על ארץ- ישראל) ומהמצע של המפלגה הדמוקראטית. ברי לי שאין לנו לקבל הצעות אלה, או שיהיה לנו קשר כלשהו עמהן. מלבד משמעותן המדינית, ההצעות מעידות על כוונה ברורה של המגזע מפעולה, של פיוס והשהיית פתרון... הצד הגרוע ביותר שבהצ- עות אלה קשור בעובדה, כאילו כניסתו של איש אחד נוסף לארץ-ישראל היה מערער את עצם היסוד (של) הקמת הוועדה והגדרת תפקידיה.⁸

טרומאן קיבל את הערכת רוזנמאן והטיל על גיימס ברנס, מזכיר המדינה, להבהיר לבריטים, שרק אם ארץ-ישראל תיכלל בתפקידי הוועדה, ואם יוטל עליה לחקור את יכולתה לקלוט עולים יהודים חד- 3 מתוך הגנוך הפרטי של קלארק קליפורד, ווינגטון.

טון בשעה שהיה משמש בתפקיד יועץ מיוחד לנשיא. ראיתי לפני אדם רחב אפקים, גדוש ידיעות בעניני העולם ובעל כושר ניתוח מעמיק, מלבד אישיות חבי- בה ובעלת הומור דק וקולע. בשיחותינו הרבות בת- קופת שהותו בווינגטון, ושמשכו גם אחר-כך, כשהייתי מבקרו בביתו בניו-יורק, היה טוען וחוזר וטוען שאלמלא החלטתו בגמר מלחמת העולם הש- ניה להשתחרר מאפוטרופסות בריטית ולהאבק על עצ- מאותנו — ולו בחלק של הארץ בלבד — היתה דחייה אף לטווח קצר בעוכרנו. ספק הוא, חשב רוזנמאן, אם בתקופת המלחמה הקרה, שהלכה וגברה משנת 1948, כשבאופק נראית סכנת מלחמת עולם שלי- שית, היה סיכוי לתוצאות שהשגנו בארגון האומות המאוחדות ב-1947. כעבור זמן קצר — שנתיים או אפילו שנה אחת — היתה שאלת ארץ-ישראל בעצ- רת האומות המאוחדות השסועה נידונה לסכנות שארבו לה גם ב-1947, אלמלא תמיכת ארצות- הברית וברית-המועצות כאחד בפתרון שאלת ארץ- ישראל מתוך הבנה לבעיה היהודית. קשה להצביע על עוד בעיות בזירה הבין-לאומית שנידונו באותה התקופה באומות המאוחדות, ששתי המעצמות הגדו- לות מצאו שפה משותפת לפתרונן. אכן, במציאות הבין-לאומית שלאחר מלחמת העולם השניה היתה החלטת העצרת מ-29 בנובמבר 1947 בדבר חלוקת ארץ-ישראל מקרה יוצא-דופן, משום שמסיבות שו- נות לחלוטין נמצאו ארצות-הברית וברית-המועצות תמימות-דעים בשאלת ארץ-ישראל, בשעה שבכל שאר שאלות המזרח התיכון ניטש מאבק קשה ביני- הן, מאבק הנוגע באינטרסים כבדי משמעות לשתיהן. לדעת רוזנמאן, הלחץ שלחצו על הנשיא טרומאן מחלקת המדינה, ומה שנחשב בעיני הנשיא יותר: הממונים על עניני צבא ובטחון, בדבר הסכנות הצ- פויות לאינטרסים אמריקניים במזרח התיכון מתמי- כת ארצות-הברית בפתרון שאלת ארץ-ישראל שלא לטובת הערבים, לחץ זה היה גובר ככל שהיתה גוברת המתחות בעולם. בשנים 1947—1948 פעלה המציאות בארצות-הברית עצמה לטובת המאבק הצ- יוני, כשרושם השואה וגורל שרידיה עוד חי ומעסיק את דעת הקהל ומאחד את יהודי ארצות-הברית בתמיכתם בדרישות הציוניות. המתחות הקשורה בבחירות למוסדות מחוקקים ולנשיאות ואינטרסים מפלגתיים ואישיים הנוגעים בהן, פעלו אף הן לטובת המאבק הציוני. אמנם לרוזנמאן היו הסתייגויות

והמליץ לנשיא לאשרה כ"פתרון סביר" לשאלת ארץ-ישראל. ניילס רוזנמאן הזהירו, לדברי ברנס, את הנשיא טרומאן מפני אישור התכנית — ובין השאר אמרו לו שאם יאשר אותה יפסידו הדמוקראטים בבחירות הבאות את מדינת ניו-יורק⁴. ועדת גריי-די—מוריסון, אשר מטעם הממשלה האמריקנית עמד בראשה השגריר הנרי גריידי, ומטעם הממשלה הבריטית — הרברט מוריסון, שומר החותם בממשלת אטלי, הציעה, כזכור, תכנית לחלוקת ארץ-ישראל לקאנטונים. את פרטי התכנית מסר מוריסון ב-30 ביולי 1946 בפרלמנט. לפי אותה תכנית הוקצו 17 אחוז מכל שטחה של ארץ-ישראל לאיזור היהודי, 40 אחוז — לאיזור הערבי, ובידי הבריטים הושארו 43 אחוז, שטח שכלל את מחוז ירושלים ואת הנגב. התכנית, שמחברה בקוויה הכלליים, היה בשנות השלושים סר דאגלאס האריס, פקיד משרד המושבות ויועץ בעניני פיתוח לממשלת פלשתינה (א"י), הוצאה על ידי משרד החוץ הבריטי מהגנון. יועציו של גריידי מטעם מחלקת המדינה בווישינגטון תמכו בתכנית, וגריידי, חסר כל ידיעה בנושא, אישר אותה. התכנית נדחתה נמרצות על ידי היהודים והערבים כאחד, וגם הנשיא טרומאן הכזיב את אטלי ובווין כאשר דחה את המלצת ברנס עליה והכריז באוקטובר 1946 על אי-יכולתו לקבלה.

יחס של כבוד והערצה עמוקה רחש רוזנמאן לד"ר וייצמן. בהודמנויות שונות סיפר לי רוזנמאן על התועלת הרבה שהפיק ממה שלמד על הציונות ועל המפעל היהודי בארץ-ישראל בשיחות עם וייצמן, ובאיו מידה נתנו לו הדברים הכרת צדק וכוח שכנוע מוסרי כיועצו של הנשיא טרומאן בשאלות אלו. רוזנמאן גם הדגיש את התפקיד ההיסטורי שמילא וייצמן בשעת המאבק הקשה על רכישת הבנתו ואהדתו של הנשיא טרומאן. לשום מנהיג ציוני לא היתה בשעה ההיא דריסת רגל בבית הלבן. טרומאן ראה את ההתקפות הרבות עליו מצד המנהיגות הציונית באמריקה כבלתי מוצדקות, ולא עוד אלא חשד בד"ר אבא הלל סילבר, שכרפובליקני הוא הוא מכון מעשיו על-פי כוונות של מדיניות אמריקנית מקר-מית, ולא דוקא מדאגה לגורלה היהודי של ארץ-ישראל. לסטיוון וייז לא היתה עוד השפעה במחנה

שים, תסכים ארצות-הברית להקמת הועדה. בוויין, לאחר נסיונות חוזרים לחבל בדרישת טרומאן, אישר אותה, והסעיף על ארץ-ישראל נכלל בראש משימות החקירה של הוועדה.

ב-19 בנובמבר 1945 הגיש רוזנמאן לנשיא רשימת מועמדים לשמש כחברים מטעם ארצות-הברית בוועדת החקירה האנגלית-אמריקנית. ברשימה נכללו סאמנר וולס, ריינהולד ניפור, בארטלי קראם, גיימס ג'. מאקדונאלד, מרת אלינור רווולט, פיאור רלו לה-גוארדיה, וולטר לאודרמילק, וכן הסנאטורים מורס, טאפט, ואגנר ומיד. טרומאן בחר בקראם, מאקדונאלד, מרת רווולט ולאודרמילק. בשלב מאוחר יותר, ולאחר שמרת רווולט ולאודרמילק לא יכלו לקבל את המינוי, מונה במקומם פראנק אייד-לוט ופראנק באקסטון. כושב-ראש החלק האמריקני בוועדה מונה השופט ג'וזף האצ'סון. ניבור ולאודר-מילק תרמו תרומות רבות-ערך להצגת העמדה הציונית בהופעתם בפני הוועדה בווישינגטון.

גיימס פורסטול, מזכיר הימיה ומתנגד קיצוני לציונות, ראה ברוזנמאן ובניילס את המכשול הגדול לפני ביסוס השפעתם של מחלקת המדינה והפנטאגון על הבית הלבן. פורסטול חתר חתירה שיטתית תחת שניהם, ולא מאס שימוש ברמיזות אנטישמיות בהציגו בשיחות פרטיות את רוזנמאן וניילס כדואגים לאינטרסים יהודיים קודם — ואם בניגוד-לאינטרסים אמריקניים. הוא מצא תומכים לדעותיו בצבא ובקרב הפקידות הבכירה במחלקת המדינה. אחת מהאשמותיו של פורסטול כלפי רוזנמאן וניילס היתה, שבגללם לא הושג הסכם בין המפלגות הדמוקראטית והרפובליקנית שלא לכלול במצע הבחירות שלהן את שאלת ארץ-ישראל, כדי לאפשר לממשלת ארצות-הברית לנהל את מדיניות החוץ שלה "לפי האינטרסים של המדינה וצרכיה במזרח התיכון ולא של הפוליטיקאים בניו-יורק". ב-3 בדצמבר 1947 רשם פורסטול ביומנו שיחה עם גיימס ברנס, מזכיר המדינה לשעבר, אשר פוטר בינואר של אותה השנה מתפקידו לאחר שטרומאן לא ראה בעין יפה כמה ממעשיו והודעותיו לעתונות שלא בא עליהם אישור קודם של הנשיא. ברנס חיוק באותה שיחה את דעו-תיו של פורסטול על התפקיד שממלאים במחיצתו של טרומאן רוזנמאן וניילס. הוא סיפר לו ששניים אלה היו האחראים העיקריים לכך שטרומאן לא אישר את תכנית גריידי—מוריסון, אשר ברנס תמך בה

The Forrestal Diaries, Edited by Walter Millis, 4
The Viking Press, New York, 1951, pp. 346-347.

אצל הנשיא טרומאן, אשר סודר באמצעות ג'ייקוב-סון, היו תוצאות רבות שהוליוו להכרת הנשיא טרו-מאן במדינת ישראל עם הקמתה. ואכן לכך היו מכוונים דברי וייצמן, שביקש הכרת ארצות-הברית במדינה היהודית עם הכרות עצמאית. הנשיא טרו-מאן הודיע לוייצמן, שלא חל שינוי בתמיכתו בתכ-נית החלוקה "בהתאם לעקרונות של החלטת העצרת של האומות המאוחדות ב-29 בנובמבר, 1947", וה-ביע תקוות, שהתכנית תבוצע בלי שפיכת דמים. ד"ר וייצמן יצא מרוצה משיחתו עם הנשיא ובטוח בכנות הדברים שאמר. והנה למחרת היום, ב-19 במארס, נאם השגריר ורון אוסטן בעצרת האומות המאוחדות והודיע על תמיכת ממשלת ארצות-הברית בתכנית של "נאמנות זמנית" על ארץ-ישראל מטעם מועצת הנאמנות של או"ם "למען שמירת השלום וכדי לתת ליהודים ולערבים בארץ-ישראל, שעליהם להיות יחד, הזדמנות נוספת להגיע להסכים בדבר עתידה המדיני של ארץ-ישראל".

ביומנו רשם טרומאן ב-19 במארס:

... מחלקת המדינה הכשילה אותי היום. לא ציפיתי שיקרה הדבר... הבוקר מצאתי שמחלקת המדינה שינתה את מדיניותי בשאלת ארץ-ישראל. למדתי זאת לראשונה מתוך העתונים... הריני במצב של שקרן ורמאי. מעולם לא חשתי כמו היום. במחלקת המדינה אנשים... שרצו תמיד לשבור את מפרקתי. הם הצליחו לעשות זאת...⁵

טרומאן לא טעה בנוגע לתוצאות נאומו של אוס-טון. העתונות תקפה אותו בחריפות והאשימה אותו בחוסר כנות ונאמנות להבטחותיו החגיגיות. אלפי מברקים של מוסדות ואישים יהודיים ולא יהודיים, ששוגרו לבית הלבן, גינו את מעשה הנסיגה מתכ-נית החלוקה וייחסו לנשיא אחריות אישית על הפרת ההתחייבות שקיבלה עליה ארצות-הברית בשאלת ארץ-ישראל לאחר שמשלחתה בעצרת האו"ם הצ-ביעה ב-29 בנובמבר 1947 בעד הקמת מדינה יהו-דית בחלק של ארץ-ישראל. רושם מיוחד עשתה התפטרותה של מרת אלינור רוזוולט מייצוג ארצות-הברית בוועדה של ארגון האומות המאוחדות לזכו-יות האדם לאות מחאה על נאומו של אוסטן ועל השינוי השרירותי במדיניות ארצות-הברית.

Margaret Truman, Harry S. Truman, William 5
Morrow & Co., New York, 1973, p. 388

6 שם, עמ' 388.

הציוני כמייצג את רוחה ותכניותיה המדיניות, ויח-סיו עם טרומאן מעולם לא הגיעו לרמת הידידות שהיתה לו עם רוזוולט. בקרב המנהיגות הציונית לא נמצאו אנשים בעלי גישה אישית לטרומאן. אנשי שם בציבור היהודי כהנרי מורגנטאו, ברנארד ברוך ופליכס פראנקפורטר הורחקו מהבית הלבן, והרברט ליהמאן נכשל מלהיבחר מטעם מדינת ניו-יורק לסינאט וחזר לעסקיו הפרטיים כבנקאי. מור-גנטאו פוטר על ידי טרומאן מכהונתו כמוזכיר האוצר ויחסיהם היו צוננים ביותר. ברוך תקף את "דוקט-רינת טרומאן", כי ראה בה פגיעה במשנתו המדינית של רוזוולט ובעקרונותיו של ארגון האומות המאו-חדות. הדבר גרם לחילופי דברים חריפים בינו ובין הנשיא והסכסוך ביניהם לא יושב לעולם. בבחירת יועציו של טרומאן, שהיו מתוחכמים פחות מאנשי רוזוולט, בהם רבים שעליהם המליץ בשעתו פראנק-פורטר, ראה פראנקפורטר ירידת הרמה האינטלק-טואלית בבית הלבן. טרומאן לא קירב את פראנק-פורטר, ולא עשה דבר להעניק לו את המעמד שהיה לו בימי רוזוולט, ובשיחות פרטיות עם ידידיו לא הסתיר פראנקפורטר את אכזבתו הקשה. המגע בין המטה הציוני בניו-יורק ובין הבית הלבן היה קלוש, ואף לא היה קיים במשך פרקי זמן ארוכים. ל"מתו-נים" בציבור היהודי כשופט יוסף פרוסקוואר, נשיא הוועד היהודי האמריקני, ואפילו ללסינג רוזוואלד, נשיא המועצה האמריקנית ליהדות, היה קל יותר להגיע לנשיא מאשר לד"ר אבא הלל סילבר, מנהיגה הדגול של הציונות האמריקנית, אשר עזו רוחה, כושרו כנואם ונאמנותו לחזון שיבת ציון, תרמו תרומה מהנכבדות להצלחת המאבק הציוני בזירה האמריקנית.

בנסיבות אלה היתה חשיבות מיוחדת להבנת הצ-יונות ומטרותיה מצד נייילס ורוזנמאן, עוזריו ויוע-ציו הקרובים של הנשיא, ולטיפוח יחסים הדוקים עמם מתוך כבוד ואמון הדדי. ראיתי בכך אחד מתפ-קידו הראשיים כמנהל המשרד המדיני של הסוכנות היהודית בבירת ארצות-הברית. וערך רב היה לעוב-דה שאדי ג'ייקובסון, האדם הטוב והיהודי המסור, היה נכון לפלס לפני ד"ר וייצמן את הדרך לפגישה עם הנשיא טרומאן, ידיו האישי של ג'ייקובסון מימי שותפותם העסקית בעבר, בימים ששערי הבית הלבן לא היו פתוחים לרווחה לפני נציגי הציונות. לביקורו של ד"ר וייצמן ב-18 במארס, 1948,

במדינת ישראל ללא דיחוי ולמרות עצות ההשהייה. מבחינה זו יש לראות בשיחתו עם ד"ר וייצמן יום לפני הודעת אוסטן ציון-דרך רב-משמעות במערכה. רוזנמאן השתתף השתתפות פעילה בהכנת החומר המשפטי לקראת הכרת ארצות-הברית במדינה היהודית. משהוכרה דה-פאקטו בלבד, לא חדל מלערוך על המעשה ולתבוע הכרה מלאה והקמת יחסים דיפלומטיים תקינים בין שתי המדינות.

אכן בפרספקטיבה היסטורית עלינו לראות את פעלו של אבא הלל סילבר בגיוס דעת הקהל — הכללית והיהודית, כולל הקונגרס והעתונות, למען המאבק, ואת פעלו של חיים וייצמן, שרכש את אמונו של טרומאן והשפיע על החלטות שהיה להן ערך חיוני עם הקמת המדינה, כשתי זרועות המשלימות זו את זו בשעה מכרעת במערכה ההיסטורית.

לרוזנמאן היו שיחות רבות עם טרומאן בשאלת ארץ-ישראל לאחר שפרש רשמית ב-1946 מלמשמש לו כיועץ מיוחד. הוא היה בטוח ביחסו האוהד הבסיסי של טרומאן לשאיפות היהודים לבית לאומי משלהם בארץ-ישראל. חששו של הנשיא היה, שמא תמיכתו תחת לסייע תביא שואה על הישוב היהודי בארץ-ישראל שלא יוכל לעמוד בפני מיליוני הערבים העויינים שבאזור. יועציו הצבאיים, והגנרל מארשל ביחוד, היוקו הכרה זו של טרומאן, שלא נעלמה לגמרי גם לאחר שקמה מדינת ישראל וניצחה במלחמת העצמאות. רוזנמאן הוקיר והעריץ את שני הנשיאים — רוזוולט וטרומאן — שעבד במחיצתם. ברוזוולט העריך את חזונו בכל יוזמה שיוזם גם כשנחל לעתים כשלונות בהשגת מטרותיו. בטרומאן הוקיר את ישרותו ואומץ-לבו בענייני ציבור וביחסים אישיים. בעוד שרוזוולט אהב את המשחק הדיפלומטי לשמו, סלד טרומאן מאמצעים שלא הוליכו ישר למטרתו. החלטותיו היו מהירות ולא היה נוהג לשנותן משהגיע למסקנה, לאחר ששמע דעת יועציו. אמנם ידיעותיו של רוזוולט בנושאים יהודיים וציוניים היו רבות יותר מאלה של טרומאן, אך לסגולותיו האישייות של טרומאן, וביחוד לנחיתות שות החלטותיו, נודעו, לדעת רוזנמאן, מעלות גדולות מבחינת המאבק הציוני. טרומאן הכיר מהרה את משחקם של אטלי ובוויין המכוון למנוע הסדר שלא ישאיר בידיהם כוח הכרעה בענייני ארץ-ישראל להבא. אך חולשתו של טרומאן להשפיע השפעה יעילה יותר על תוצאות המערכה המדינית בשאלת

"עתונים וציונים", אומרת מרגרט טרומאן, "קראו לאבי בוגד ושקרן... ד"ר וייצמן היה אחד ממנהיגי היהודים המעטים שלא אמר דבר. הוא ידע שאבי רומה"⁶.

שעות ספורות לאחר גאומו של אוסטן בעצרת האומות המאוחדות הטיל הנשיא טרומאן שליחות מיוחדת על שמואל רוזנמאן. והנה סיפורו של רוזנמאן, כפי ששמעתי מפיו:

רוזנמאן ביקר באותו בוקר אצל טרומאן והנשיא ביקש ממנו לבוא בהקדם במגע עם ד"ר וייצמן ולהסביר בשמו, כי המדיניות שעליה שוחחו שניהם — טרומאן וייצמן יום קודם — שרירה וקיימת, וממי לא אין לייחס חשיבות לגאומו של אוסטן. רוזנמאן התקשר מיד עם ד"ר וייצמן והלך לראותו במלון שזרהאם, בו היה וייצמן מתאכסן בעת ביקוריו בוושינגטון. הוא מצא אותו רגוע, שותה קפה בחברת בנימין ("בון") כהן, ידידו של וייצמן מתקופת פעולתו של כהן בלונדון בהכנת החומר לקראת אישור המנדט הבריטי על ארץ-ישראל. ד"ר וייצמן ידע, כמובן, על הודעת אוסטן בעצרת האומות המאוחדות, אך לא הראה כל סימן של מתיחות. רוזנמאן מסר על צערו הרב של הנשיא על התקרית והבטיח בשם הנשיא כי הבטחתו לד"ר וייצמן במקומה עומדת ותתמלא ברוח הדברים בשיחתם יום קודם. ד"ר וייצמן הביע את שביעות רצונו. אילו שינה טרומאן את דעתו, הוסיף, הרי במאבקיו הרבים למען הבית הלאומי והמדינה היהודית הורגל בסטיות, והיה מסוגל להתגבר על מכה מעין זו. רוזנמאן מסר לנשיא טרומאן על מילוי שליחותו, וטרומאן התרשם מאורך-רוחו של וייצמן ומהבעת האמון בו ובהבטחתו. הוא אמר לרוזנמאן, כי להבא יסכים לדון בענייני ארץ-ישראל עם ד"ר וייצמן, כנציג הציונים, בלבד.

באותו יום טלפן ד"ר וייצמן לאדי גייקובסון, ומסר גם לו, שלא חל כל שינוי באמון שהוא רוחש לנשיא טרומאן ולדברים ששמע מפיו בשיחתם.

לדעת רוזנמאן, היתה מוזימת מחלקת המדינה בבחינת מעשה בלעם. אמנם טרומאן לא רחש מעולם אמון רב לאנשי צוות המחלקה, אך המעשה האחרון, שפגע קשה במהימנותו בעיני דעת הקהל, הוה היראת הנשיא מחדש לעמוד על המשמר ולהשגיח עליהם בשבע עינים. ויש להניח, כי המעשה תרם תרומה ישירה להחלטתו הנחושה של הנשיא להכיר

זו הכבידה עליו ביותר, כי חשש מפני תוצאות בין-לאומיות המורות במקרה מלחמה במזרח התיכון בין יהודים וערבים. העובדות שפעלו למען הציגות ערב הכרות עצמאותנו — גוש חזק של חברות בארגון האומות המאוחדות, שהצביעו בעצרת 1947 בעד תכנית החלוקה, אשר התנגדו לנסיגה ממנה; דעת-הקהל האוהדת לציגות בארצות-הברית שגברה לאחר נאומו של אוסטן בעצרת; וההישגים הצבאיים של הכוחות היהודיים הלוחמים בארץ-ישראל — כל אלה חיזקו את ידי הנשיא טרומאן ואת החלטתו להכיר במדינת ישראל עם הקמתה.

רוזנמאן הוסיף לעקוב אחר הנעשה במדינת יש-ראל, שבה ביקר פעמים אחדות, והיה מוכן לסייע למדינה בכל מקרה שנתבקש לעשות כן. כשביקר-תיו בפעם האחרונה בביתו בניו-יורק, כשנלויתי לנשיא זלמן שזר בתחילת 1973 ביצגו את מדינתנו בטקס האזכרה לנשיא טרומאן, כבר היה רוזנמאן חולה, אך ערנותו וכושר שיפוטו בנושאים שהעסיקוהו כל חייו לא פחתו. אור ל-25 ביוני, 1973, הלך לעולמו שמואל רוזנמאן בן שבעים ושבע, ידיד מסור ונאמן למאבקו של העם היהודי על מדינתו.

ארץ-ישראל בתהליכים המסובכים לקראת פתרון, היתה נעוצה מלכתחילה בעמדתו המוצהרת שלא ישא באחריותו של הסדר שיחייב משלוח צבא אמריקני למזרח התיכון לשמור עליו ולבצעו. עמדה זו של הנשיא נתנה בידי ממשלת בריטניה קלף מיקוח חזק שנתמך תמיכה מלאה על ידי מחלקת המדינה והפנטאגון. בכל דיון בשאלת ארץ-ישראל עם הנשיא נעזרו אלה, מלבד נימוקים אחרים נגד פתרון השאלה ברוח ההתחייבויות לעם היהודי, שאין להטיל על בריטניה מדיניות שיקשה ממנה להגשימה. אכן הלך-הרוח בציבור ובקונגרס לא הניח לטרומאן ברירה מאשר להסתייג מעירוב ארצות-הברית באור-פן צבאי בפתרון שאלת ארץ-ישראל. דבר זה, על כל פנים, היה פוגע במוניטין של טרומאן בראשית דרכו כנשיא, ואף הציבור היהודי בארצות-הברית היה חושש, לדעת רוזנמאן, מפני תגובה בלתי-רצויה מצד חוגים שונים בציבור האמריקני באם צעירים אמריקניים היו גופלים "כדי להקים מדינה ליהודים". טרומאן עצמו ראה מה קשה מעמדו לנוכח הלחץ המתמיד — פנימי וחיצוני — מצד הנאבקים הרבים על פתרון, שלא הניח למעשה דרך להסדר השאלה מתוך הבנה בין הצדדים היריבים. עובדה